

Извештај за политики за носителите на одлуки:

**ЗАЈАКНУВАЊЕ НА РОДОВАТА
ЧУВСТВИТЕЛНОСТ НА
НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЈА
ЗА ХИВ ВО РЕПУБЛИКА
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА**

Извештај за политики за носителите на одлуки:

**ЗАЈАКНУВАЊЕ НА РОДОВАТА
ЧУВСТВИТЕЛНОСТ НА
НАЦИОНАЛНАТА СТРАТЕГИЈА
ЗА ХИВ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА**

ПРВ КОЛЕКТИВ НА СЕКСУАЛНИ
РАБОТНИЦИ НА БАЛКАНОТ

EURASIAN KEY POPULATIONS COALITION

Наслов на публикација:

Извештај за политики за носителите на одлуки: Зајакнување на родовата чувствителност на Националната стратегија за ХИВ во Република Северна Македонија

Издавач:

Здружение за поддршка на маргинализирани работници СТАР-СТАР Скопје

За издавачот:

Борче Божинов, Претседател

Уредник:

Борче Божинов

Автори на извештајот:

Ненад Мицов

Превод од македонски јазик на англиски јазик и лектура:

Бојан Илковски

Графички дизајн:

Игор Стојановски

Скопје, 2023 година

Оваа публикација е подготвена од Здружението за заштита на маргинализирани работници СТАР-СТАР од Скопје во соработка со ТрансФорма – Иницијатива за заштита и унапредување на правата на трансродовите луѓе во Република Северна Македонија и објавена како дел од регионалниот проект „Одржливост на сервисите за клучните популации во регионот на Источна Европа и Централна Азија“ (SoC_проект 2.0), имплементиран од конзорциум организации предводени од Алијансата за јавно здравје во партнерство со „100% живот“, финансиран од Глобалниот фонд. Ставовите искажани во оваа публикација се на авторите и можно е да не ги одразуваат ставовите на козорциумот организации, како и на Глобалниот фонд. Глобалниот фонд не беше вклучен во договарањето и одобрувањето ниту на самиот материјал, ниту на можните заклучоци кои произлегуваат од него.

БЕСПЛАТНА ДИСТРИБУЦИЈА

ПРВ КОЛЕКТИВ НА СЕКСУАЛНИ
РАБОТНИЦИ НА БАЛКАНОТ

TransFormA

Alliance
for Public Health

100%.LIFE

EURASIAN KEY POPULATIONS COALITION

СОДРЖИНА

Акроними.....	3
Вовед.....	6
Методи и цели на истражувањето помеѓу клучните популации.....	7
Анализа на секундарни извори на податоци и информации.....	8
Анализа на квантитативните и квалитативните наоди од истражувањето спроведено помеѓу клучните популации во 2023 година.....	10
Перцепции кај клучните популации за пристапот до сервиси за ХИВ.....	10
Проблеми, потреби и приоритети на клучните популации во пристапот до сервиси за ХИВ.....	12
Дискусија и Заклучоци.....	16
Препораки.....	17

АКРОНИМИ

СЗО – Светска здравствена организација

ХИВ – Вирус на хумана имунодефициенција

СПИ – Сексуално преносливи инфекции

СРЗ – Сексуално и репродуктивно здравје

МСМ – Мажи кои имаат секс со мажи

АРТ - Антиретровирусна терапија

ВОВЕД

Сервисите за превенција од ХИВ овозможени преку граѓанските организации во Република Северна Македонија беа воведени, воспоставени и изградени во периодот од 2005 до 2017 година со поддршката на Глобалниот фонд за борба против СИДА, туберкулоза и маларија, кои инвестираа над 25 милиони долари за да се изгради и одржи инфраструктурата и капацитетите на националниот одговор кон ХИВ. Ова вклучуваше стационарни и теренски сервиси за доброволно, доверливо и анонимно советување и тестирање за ХИВ на клучните популации, дијагноза и третман на останати сексуално преносливи инфекции (СПИ), дистрибуција на превентивни пакети за ХИВ и СПИ, мобилни гинеколошки услуги, поддршка за лицата кои живеат со ХИВ, програми за поддршка и третман на лицата кои употребуваат или инјектираат дроги, како и останати комплементарни услуги наменети за мажите кои имаат секс со мажи, сексуалните работници/-чки, лицата кои употребуваат дроги и лицата кои живеат со ХИВ. Од 2018 година, кога надворешната поддршка од Глобалниот фонд заврши, Владата на Република Северна Македонија ја презеде зајалобата и обврската да го финансира, одржува и унапредува националниот одговор за ХИВ превенција помеѓу клучните популации преку ресорното Министерство за здравство, а врз основа на Националните стратегии за ХИВ и годишните програми за заштита на населението од ХИВ.

Благодарение на овој стратешки пристап и програмирање до 2017 година, беше воспоставена контрола на епидемијата со ХИВ во земјата помеѓу кучните популации, се одржуваше ниско ниво на ХИВ преваленца (вкупен број откриени случаи) и националниот одговор кон ХИВ претставуваше водечки пример во регионот. Од 2018 година, Владата и Министерството за здравство покажаа слаба политичка волја за унапредување на овој одговор, а од 2022 година без експертска дискусија и вклученост на граѓанските организации и клучните популации засегнати од ХИВ во носењето на одлуките и политиките, започнаа со произволно кретење на средствата предвидени за годишните програми за ХИВ и ненавремено отпочнување на истите. Со тоа се создадоа големи јазови во достапноста на сервисите за превенција од ХИВ и останатите услуги за сексуално и репродуктивно здравје (СРЗ) и опасност од згаснување или намалување на дел од воспоставените сервиси, што го загрози јавното здравје и здравјето на десетици илјади граѓани од маргинализираните заедници кои се под особен ризик или засегнати од ХИВ.

6 Според Светската здравствена организација (СЗО), трансродовите лица се една од најранливите популации под особен ризик од ХИВ (кој може да биде и до 49 пати поголем споредено со останатите популации), а отсуството на соодветни сервиси за трансродовите лица може да доведе до експоненцијална изложеност на ХИВ, односно инфекција и понатамошен пренос кај оваа заедница.

Овој извештај ќе се обиде да ги документира главните проблеми и бариери со кои се соочуваат клучните популации, меѓу кои и трансродовите лица, во пристапот до сервиси за ХИВ, како и да понуди конкретни насоки за унапредување на родовата чувствителност на програмите за ХИВ во Република Северна Македонија.

МЕТОДИ И ЦЕЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО ПОМЕЃУ КЛУЧНИТЕ ПОПУЛАЦИИ

Ова истражување беше развиено од граѓанската организација СТАР-СТАР Скопје, како единствена организација предводена од сексуални работници, која во рамки на своите активности спроведува програми и интервенции наменети за трансродовите лица кои се занимаваат со сексуална работа, а спроведувањето беше во соработка со ТрансФорма - Иницијативата за заштита и унапредување на правата на трансродовите лица во Република Северна Македонија.

Целите на ова истражување беа:

1. Да се утврдат и документираат главните проблеми и бариери со кои се соочуваат клучните популации во пристапот до сервиси за ХИВ во Република Северна Македонија, и

2. Да се понудат конкретни насоки и препораки за унапредување на родовата чувствителност на програмите за ХИВ во Република Северна Македонија.

Методолошката рамка на овој Извештај се засноваше на деск-анализа и анализа на податоците прибрани преку теренско партиципативно истражување помеѓу клучните популации засегнати од ХИВ (сексуални работници/-чки, трансродови лица, мажи кои имаат секс со мажи, лица кои употребуваат дроги и лица кои живеат со ХИВ).

За целите на истражувањето беа интервјуирани лица од клучните популации преку структуриран прашалник кој беше спроведен од страна на лица од самите заедниците. Идентификувањето на учесниците беше базирано на методот на погодност, со помош на теренските работници на СТАР-СТАР Скопје и претставници од ТрансФорма. Беа направени напори да се обезбеди репрезентативен примерок и разноликост во демографските карактеристики на учесниците во истражувањето, со цел да се обезбеди сеопфатност и релевантност на прибраните податоци. За вклучување во истражувањето беа земени предвид следниве критериуми: учесниците да се на возраст над 18 години, да се лица кои се дел од клучните популации засегнати од ХИВ, да живеат во Северна Македонија и да се согласни за учество во истражувањето.

Деск-анализата се засноваше врз секундарни извори на податоци и опфати прибирање, преглед и анализа на правната рамка, извештаи, анализи, документи и податоци поврзани со родовата чувствителност во пристапот до сервиси за ХИВ во Република Северна Македонија, а како извори на податоци се користеа извештаите, анализите, документите и податоците од релевантни институции (домашни и меѓународни), извештаи и анализи од граѓанските организации и останати засегнати страни.

Авторот изразува голема благодарност до сите лица од клучните популации кои се согласија и учествуваа во истражувањето и до претставниците од СТАР-СТАР Скопје и ТрансФорма кои го спроведоа истражувањето, како и до Евроазиската коалиција на клучни популации (ЕКРС) за поддршката за изготвување на овој Извештај.

АНАЛИЗА НА СЕКУНДАРНИ ИЗВОРИ НА ПОДАТОЦИ И ИНФОРМАЦИИ

Во одредени региони преваленцата на ХИВ е повисока кај трансродовите лица споредено со општата популација. Трансродовите жени се особено засегнати и препознаени како популација под зголемен ризик од ХИВ инфекција, помеѓу кои преваленцата на светско ниво е 20%. Кај трансродовите лица, одреден број фактори го зголемуваат ризикот од ХИВ, како што се социјалната исклученост и стигма, недостаток на пристап до соодветна примарна здравствена грижа за трансродови лица, пречки во пристапот до образование, вработување и домување и високи нивоа на интимно насилство.

Трансродовите лица во Република Северна Македонија често имаат отежнат пристап до здравствени услуги, најчесто поради стигма и дискриминација, што повратно негативно се одразува на нивното општо здравје и дополнително ги става под ризик од ХИВ. За многу трансродови лица првата влезна точка во здравствениот систем се услугите за сексуално и репродуктивно здравје кои ги нудат граѓанските организации, меѓутоа и тука пристапот за трансродовите лица е ограничен. Имено, во ниту еден од овие сервиси не се вклучени останати услуги за сексуално и репродуктивно здравје кои се од суштинска важност за целокупното здравје на трансродовите лица. Многу малку даватели на здравствени услуги се соодветно обучени за потребите на трансродовите лица, па затоа и се неподготвени да одговорат конкретно на нивните здравствени потреби. Негативните ставови на давателите на здравствени услуги кон трансродовите лица исто така го ограничуваат квалитетот на здравствените услуги. Притоа, не може да се занемари фактот дека трансродовите лица имаат цел спектар здравствени и социјални проблеми, а ризикот од ХИВ е само еден од нив.

Неодговорните одлуки и политики за ХИВ во Република Северна Македонија во последните неколку години, не само што го зголемува ризикот од ХИВ и инциденцата (нови дијагностицирани случаи) помеѓу клучните популации, туку го зголемува и товарот врз јавните здравствени установи, особено врз Клиниката за инфективни болести и фебрилни состојби која е единствената здравствена институција во земјата која дава сеопфатен третман на лицата со ХИВ. Дури и најмалото зголемување на бројот на нови случаи со ХИВ води кон повеќекратно зголемување на трошоците за третман и грижа, што укажува на потребата од соодветно вложување, планирање и програмирање во превентивните програми кои треба да ги опфатат сите клучни популации кои се под особен ризик од ХИВ. Ефектите од ваквиот произволен институционален пристап кон превенцијата на ХИВ во последните години се евидентни со регистрирањето на првите случаи на ХИВ кај трансродовите лица според достапните податоци на Институтот за јавно здравје за состојбите со ХИВ во Република Северна Македонија.

Трансродовите лица покрај бројните проблеми и нееднаквости со кои се соочуваат во пристапот до здравствена грижа, исто така се соочуваат и со ограничен пристап до соодветни услуги за превенција од ХИВ и останати СПИ. Ова е резултат

на нивната исклученост и непризнавање во националните политики, стратегии и програми за ХИВ како клучна популација, а непостоењето на соодветни интервенции наменети за трансродовите лица дополнително го зголемува родовиот јаз во превенцијата од ХИВ. Во моментот, трансродовите лица ги добиваат услугите и сервисите за ХИВ и СРЗ во рамки на програмите и интервенциите наменети за останатите клучни популации, кои не секогаш соодветстуваат на потребите на трансродовите лица.

Во изминатиот период направени се повеќе обиди за зајакнување на родовата чувствителност во националните програми и стратегии за ХИВ, со кои претставниците на трансродовата заедница ги презентирале проблемите, потребите и барањата на заедницата пред повеќе засегнати страни. Иако на сите средби било заклучено дека трансродовите лица треба да бидат препознаени како посебна клучна популација под ризик од ХИВ, а со тоа дека се потребни и соодветни мерки и интервенции според нивните потреби, досега не се направени суштински промени во официјалните стратегии и програми за ХИВ.

Тоа лесно може да се согледа од годишните програми за ХИВ, како и националните стратегии каде трансродовите лица повремено само се споменуваат, но се изоставени конкретни мерки насочени кон оваа популација. Дополнително, системската невидливост на трансродовите лица во овие програми е очигледна во годишните извештаи за спроведени активности согласно програмите за заштита на населението од ХИВ/СИДА објавени од Институтот за јавно здравје, каде воопшто не постојат сегрегирани податоци за трансродовите лица за опфатот со превентивни активности.

Иако декларативно трансродовата заедница од страна на повеќето засегнати страни се препознава како популација под ризик од ХИВ, во пракса сè уште нема никакви заложби и тоа се пресликува во стратешките политики, програми и интервенции насочени кон превенцијата од ХИВ меѓу клучните популации. Пример за тоа е и последната Нацрт стратегија за ХИВ за периодот од 2023 до 2030 година, каде во стратешките предизвици за идниот период е посочено дека треба да се обрне внимание на трансродовите лица врз основа на искуствата од светот и регионот, но сепак во делот на стратешки цели, приоритети и акции никаде не се предвидени посебни интервенции за трансродовите лица. Исклучок од ова во стратегијата е предвидениот резултат кој има за цел „подобро превенција, дијагностика и лекување на СПИ и пристап до услуги за сексуалното здравје“, каде се предвидува трансродовите лица да добиваат услуги за СРЗ заедно со геј и МСМ мажите.

Состојбите околу пристапот до сервиси за ХИВ кај трансродовите лица претставуваат аларм кој треба сериозно да се адресира од страна на сите одговорни и засегнати страни. Од особена важност е неодојно да се креираат соодветни политики во интерес на трансродовите лица и да се преземат соодветни мерки и интервенции за намалување на ризикот од ХИВ кај оваа и онака ранлива и маргинализирана популација.

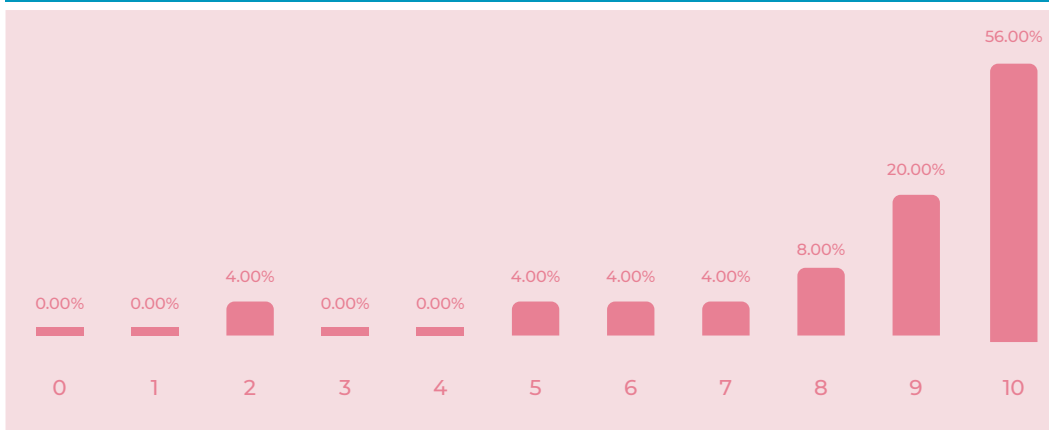
АНАЛИЗА НА КВАНТИТАТИВНИТЕ И КВАЛИТАТИВНИТЕ НАОДИ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО СПРОВЕДЕНО ПОМЕЃУ КЛУЧНИТЕ ПОПУЛАЦИИ ВО 2023 ГОДИНА

Во истражувањето кое беше спроведено во периодот од јули до септември 2023 година, учествуваа 25 лица од клучните популации (5 сексуални работници, 5 трансродови лица, 5 мажи кои имаат секс со мажи, 5 лица кои употребуваат дроги и 5 лица кои живеат со ХИВ). Најголемиот дел од испитаниците беа од Скопје, додека помал дел од останати градови, а возрасната група се движеше од 26 до 60 години. 44% од учесниците се идентификуваат како мажи, 36% како жени и 20% како трансродови лица. Во најголем број испитаниците беа од македонска етничка припадност (86%), додека останатиот мал дел од учесниците се идентификуваа како припадници на ромската, албанската и хрватската етничка припадност.

Перцепции кај клучните популации за пристапот до сервиси за ХИВ

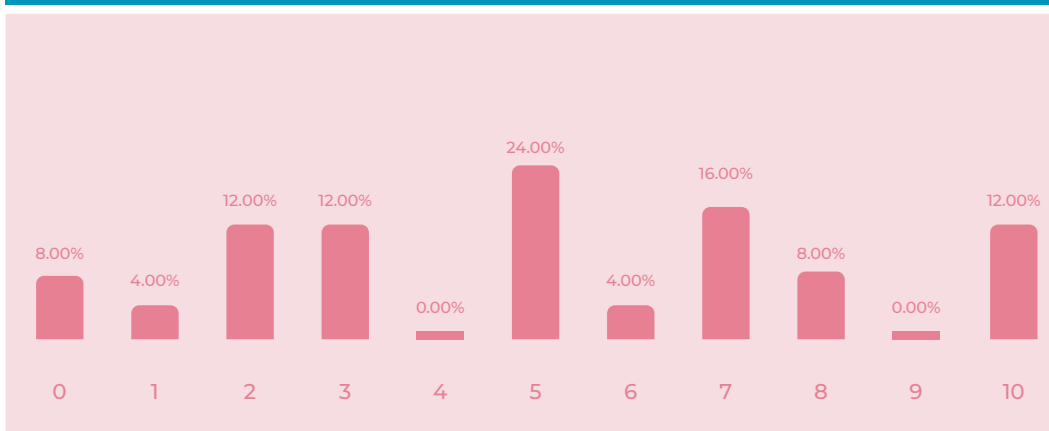
Помеѓу испитаниците постои голема свесност за сервисите за ХИВ, односно 96% досега направиле ХИВ тест од кои околу половината го направиле во последната година. Најчесто лицата од клучните популации ги користат сервисите за ХИВ кои ги нудат граѓанските организации (87,5%), а само мал дел бараат вакви услуги во јавните или приватните здравствени установи. Истражувањето го потврдува фактот дека лицата од клучните популации имаат најголема доверба во граѓанските организации кога станува збор за услуги за ХИВ, а пристапот до овие сервиси над 70% од нив го оцениле највисоко. Довербата во сервисите за ХИВ во приватните здравствени установи варира, но генерално има некоја средна оценка, додека најниски оценки од испитаниците дале за пристапот до сервиси за ХИВ во јавното здравство.

На скала од 0 до 10, како би го оцениле пристапот до услуги за ХИВ во граѓанските организации во Република Северна Македонија? (n=25)

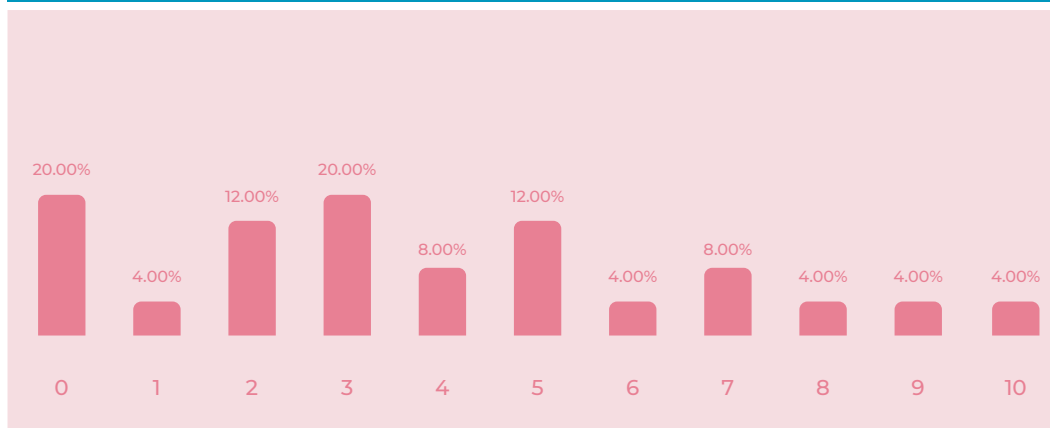
Графикон 1. Оценка за пристапот до услуги за ХИВ во граѓанските организации во Република Северна Македонија

На скала од 0 до 10, како би го оцениле пристапот до услуги за ХИВ во приватното здравство во Република Северна Македонија? (n=25)

Графикон 2. Оценка за пристапот до услуги за ХИВ во приватното здравство (клиники, лаборатории и др.) во Република Северна Македонија

На скала од 0 до 10, како би го оцениле пристапот до сервиси за ХИВ во јавното здравство во Република Северна Македонија? (n=25)

Графикон 3. Оценка за пристапот до сервиси за ХИВ во јавното здравство во Република Северна Македонија

Иако довербата и оценката за пристапот до сервиси за ХИВ во јавното и приватното здравство помеѓу клучните популации не се многу високи, ова истражување потврдува дека клучните популации ги препознаваат граѓанските организации како даватели на услуги за ХИВ, земајќи ги предвид изградените капацитети, подготвеноста за работа со клучните популации и високите оценки за пристапот до сервисите за ХИВ помеѓу испитаниците.

Проблеми, потреби и приоритети на клучните популации во пристапот до сервиси за ХИВ

Како еден од најважните заклучоци на ова истражување се перцепциите на лицата од клучните популации за ограниченоста на пристапот до сервиси за ХИВ за трансродовите лица. 68% од испитаниците сметаат дека трансродовите лица имаат помал или ограничен пристап до сервиси за ХИВ и дека е потребно зголемување на напорите за опфат на оваа заедница со превентивни услуги. Имајќи предвид дека ХИВ претставува сконцентрирана епидемија помеѓу мажите кои имаат секс со мажи, речиси половина од учесниците (44%), исто така препознаваат дека оваа популација има ограничен или отежнат пристап до сервисите за ХИВ.

Која клучна популација има помал или ограничен пристап до сервиси за ХИВ во Република Северна Македонија? (n=25)

Графикон 4. Перцепции на лицата од клучните популации за ограниченоста во пристапот до сервиси

Како клучни проблеми за трансродовите лица во однос на достапноста на сервисите за ХИВ, испитаниците ги издвојуваат стигмата и дискриминацијата, слабата доверба во здравствените институции, неедуцираноста на здравствениот персонал во јавното здравство за потребите на трансродовите лица, како и малиот број граѓански организации кои работат со оваа целна група. Притоа, може да се заклучи дека стигмата, ниската свесност и неприфаќањето кои постојат околу трансродовите лица кај општата јавност, често се пресликува во однесувањето и третманот од страна на здравствените работници, па така трансродовите лица често се соочуваат со проблеми во пристапот до здравствени услуги. Дополнително, правното признавање на родот е исто така проблем кој испитаниците го истакнуваат, односно можноста да ги усогласат личните документи за идентификација би им овозможило на трансродовите лица полесно да пристапат до здравствени услуги и услуги за превенција од ХИВ.

Последно што ми имаат кажано е дека програмата за ХИВ превенција и превенција од СПИ за МСМ популацијата не е наменета за трансродови мажи како мене – трансродов маж

Заради тоа што не се евидентирани согласно нивната родова определеност во матичната евиденција и поради што доживуваат голема стигма и дискриминација во здравството и мислам дека ниедна организација не нуди

услуги наменети конкретно за нив – маж, MSM

Дискриминација и несоодветен третман, страв од откривање на идентитет – сексуална работничка

Главните приоритети во однос на сервисите за ХИВ варираат во зависност од потребите на секоја клучна популација, но во најголема мера испитаниците од сите клучни популации сметаат дека трансродовите лица треба да бидат препознаени како посебна клучна популација за која треба да бидат овозможени посебни и соодветни сервиси за превенција од ХИВ. Од особена важност за сите клучни популации е едуцираноста и сензибилизираноста на здравствениот персонал за нивните конкретни проблеми и потреби и достапност на здравствените услуги без стигма и дискриминација. Доверливоста и приватноста исто така претставуваат важен фактор во пристапот до сервиси за ХИВ и СРЗ, без разлика каде се добиваат услугите.

Да имаме доктори кои нема да нè дискриминираат, не само за ХИВ туку за сè општо. Кога и да одам на доктор ме гледаат чудно и секогаш наидувам на секакви пречки – трансродово лице

Граѓанските организации треба да работат вмрежено и интерсекторски, односно повеќе да се застапуваат за препознавање на трансродовите лица како посебна клучна популација со свои специфики, потреби и проблеми – лице со ХИВ

Здравствените работници да се однесуваат со почит, да се сензибилизирани, да знаат подобро да советуваат и информираат, да не осудуваат – трансродов маж

Да се обучат доктори за да може слободно да се изјаснуваме како сексуални работници – трансродова сексуална работничка

Треба да бидат достапни за сите клучни популации, да се прилагодат на современите текови и да се отворат сервиси посебно за трансродовите лица – геј маж

Помеѓу останатите приоритети на клучните заедници се зголемување на достапноста на сервисите за ХИВ надвор од Скопје, односно доближување на услугите за ХИВ во помалите градови и воспоставување системски решенија за институционалната стигма и дискриминација. Очекувано, за лицата со ХИВ особено е истакнатата потребата за обезбедување на антиретровирусна терапија (АРТ) навремено и без прекин, додека кај мажите кои имаат секс со мажи како посебен приоритет при пристапот до сервисите за ХИВ се јавува потребата од добивање на сеопфатен пакет услуги за сексуално и репродуктивно здравје.

Кај јавното здравство секогаш клиентите ќе се сомневаат во доверливоста особено што најголемиот дел од здравствените работници не се сензибилизирани – геј маж

Да постои сигурност во обезбедувањето на АРТ – лице со ХИВ

Интегрирање на основните здравствени сервиси за ХИВ за МСМ и воведување на посебни сервиси за ХИВ за трансродови лица во нашата земја – геј маж

Повеќе достапни локации и имање на помали центри насекаде кои се занимаваат со оваа тематика – геј маж

ДИСКУСИЈА И ЗАКЛУЧОЦИ

Лицата од клучните популации кои учествуваа во истражувањето го препознаваат ограничениот пристап до сервиси за ХИВ за трансродовите лица и дополнително ја потврдуваат потребата за нивно препознавање како клучна популација засегната од ХИВ. Исто така, со оглед на епидемиолошките трендови кои бележат раст на новите случаи кај мажите кои имаат секс со мажи, кои во последните години изнесуваат околу 80%, ова истражување ја нагласува и потребата за зголемување на пристапноста и достапноста на сервисите за ХИВ кај оваа популација.

Овој Извештај документираше дека граѓанските организации кои се вклучени во националниот одговор кон ХИВ се препознаени од клучните популации како доверливи даватели на услуги за ХИВ, со што се потврдува изградениот капацитет и експертизата на граѓанскиот сектор за работа со клучните популации.

Останатите потреби за пристапот до услуги за ХИВ кај клучните популации според ова истражување се фокусирани кон едукација и сензибилизација на здравствените работници, особено за потребите и проблемите на трансродовите лица, како и зголемување на достапноста на услугите за сексуално и репродуктивно здравје без стигма и дискриминација и нивно интегрирање и непречен континуитет.

Ако се земе предвид растечкиот тренд на нови инфекции на глобално ниво кај трансродовите лица и првите случаи на ХИВ кај оваа заедница во Република Северна Македонија, тогаш може да се заклучи дека неопходно е да се зголеми родовата чувствителност во програмите за превенција и третман на ХИВ. Сето ова укажува на суштинската итност од адресирање на родот и родовиот идентитет во спроведувањето на националниот одговор кон ХИВ со цел соодветна превенција, грижа и третман за ХИВ помеѓу трансродовата заедница.

ПРЕПОРАКИ

- Да се препознаат и вклучат трансродовите лица како клучна популација во националните стратегии и програми за ХИВ со соодветно програмирани и буџетирани интервенции, согласно специфичните потреби на трансродовите лица;
- Да се вклучат трансродовите лица како даватели на услуги во сервисите за превенција од ХИВ и останатите сервиси за сексуално и репродуктивно здравје;
- Да се едуцираат и сензибилизираат здравствените работници од јавното и приватното здравство за потребите на сите клучни популации, а особено за трансродовата заедница

КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ НА ИНФОРМАЦИИ:

- [UNAIDS. \(2014\). Fast-Track: Ending the AIDS epidemic by 2030](#)
- [Проценка на компатибилноста на постоечките здравствени и превентивни услуги со потребите на трансродовите лица во Северна Македонија, СТАР-СТАР 2021](#)
- [ХИВ И РОД - Барања и потреби на трансродовите луѓе во однос на ХИВ превенција во Република Северна Македонија, СТАР-СТАР/ТрансФорма](#)
- Институт за јавно здравје:
 - [Годишен извештај за спроведени активности согласно Програмата за заштита на населението од ХИВ/СИДА во Северна Македонија за 2022 година](#)
 - [Годишен извештај за спроведени активности и остварени резултати согласно Програмата за заштита на населението од ХИВ во Република Северна Македонија за 2020 година](#)
 - [Годишен извештај за спроведени активности и остварени резултати согласно Програмата за заштита на населението од ХИВ во Република Северна Македонија за 2019 година](#)
- [Програма за заштита на населението од ХИВ инфекција во Република Северна Македонија за 2023 година](#)
- [Програма за заштита на населението од ХИВ инфекција во Република Северна Македонија за 2022 година](#)
- [Програма за заштита на населението од ХИВ-инфекција во Република Северна Македонија за 2021 година](#)
- НАЦИОНАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА ХИВ 2023 – 2030 (нацрт верзија)

Во издание на:

ПРВ КОЛЕКТИВ НА СЕКСУАЛНИ
РАБОТНИЦИ НА БАЛКАНОТ

Поддржано од:

EURASIAN KEY POPULATIONS COALITION

